

PUBLIC LIBRARIES IN BULGARIA: OPPORTUNITIES AND PERSPECTIVES

Radostina Vasileva Vasileva

Regional library "Peyo Yavorov" - Burgas , Bulgaria, nira@abv.bg

Abstract : In the present digital age, the public libraries are more than mere book depositories but a unique type of database. Changes in the public and cultural life are influenced by globalisation, the Internet and technological progress. But libraries fulfil a traditional role - the retention and accumulation of international and national literary wealth , the discovery and preservation of documents with regional importance and the improvement of its users' interaction. But the most important task of modern day libraries is providing open and unlimited access to information and the safeguarding of its sources for the use of future generations. The new mission contemporary libraries face as a public information centre requires a shift in the methodology and practices of library services. Library documents are also undergoing transformation - from traditional paper form towards digital and online formats. In order to participate in the paradigm of lifelong learning, libraries aim to stay up to date with technology. Changing their social roles , modern libraries take part in the dynamic process of forming digital literacy skills in their users. As a part of the digital world, librarians understand that information management is one of the new forces influencing and guiding the world.

The focus of this article is on the feasibility of regional libraries in Bulgaria to use Open Access.

The object of this research is to discover the potential benefits Open Access can bring to the new library practices.

The presentation of the results of the questionnaire of regional Bulgarian libraries underlines the goal of this report.

To achieve this goal, the following steps are undertaken.

- Analysis of the results of the questionnaire answered by librarians of regional Bulgarian libraries .

- Proposition of perspectives for the development of libraries through Open Access practices and digital literacy education , with regard to the results of the analysis.

The methodology of the research uses sociological and structural-functional approaches. The results and analysis of the questionnaire accentuate the potential of regional libraries to utilise Open Access , despite potential existing difficulties.

Keywords : regional libraries, Open Access , digital literacies , users

ОБЩЕСТВЕНИТЕ БИБЛИОТЕКИ В БЪЛГАРИЯ: ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Радостина Василева Василева

Регионална библиотека „ Пейо Яворов“ – Бургас, България, nira@abv.bg

Резюме: В съвременното дигитално настояще, обществената библиотека е не само книгохранилище, но и своеобразна, характерна по своему база данни. Общественият и културният живот се ръководят от промените, които глобализацията, интернет и технологиите диктуват. Но библиотеката изпълнява традиционните си задачи: да опазва световното и национално книжовното богатство; да издирва и съхранява документи с регионално значение; да усъвършенства комуникацията с потребителите.

Но най-важната задача на библиотеката в съвременния свят е да осигури свободен и неограничен достъп до информацията и да съхрани източниците за бъдещите поколения. Новата мисия на съвременната библиотека като обществен информационен център, изисква промяна в практиките и методите на библиотечното обслужване. Библиотечните документи също преминават през трансформация – от традиционния книжен вид до дигитални носители и онлайн присъствие. В крак с технологиите, библиотеката е важен участник в парадигмата за учене през целия живот. Променяйки еволюционно социалната си роля, библиотеката участва в динамичния процес за формиране на дигитална грамотност у потребителите. Като част от информационното общество, библиотечните служители знаят, че владенето на информацията е новата сила за управление на света и обществото.

Обектът на доклада се фокусира върху възможностите на регионалните библиотеки в България да прилагат отворен достъп.

Предмет на изследването е разкриване потенциала на обществените библиотеки да използват отворен достъп в библиотечната практика.

Представянето на резултатите от анкетно проучване сред регионалните библиотеки в България формулира целта на настоящия доклад.

За постигане на поставената цел са формулирани следните задачи:

- Анализ на резултатите от проведено анкетно проучване сред библиотекари от регионалните библиотеки в България.
- На основа изводите от направеното проучване да се представят перспективи за развитие с прилагане на отворен достъп и възпитаване на дигитална грамотност.

Методологията на изследването обхваща системно-структурен и социологически подход.

Резултатите и изводите от направеното проучване показват потенциала на регионалните библиотеки да прилагат отворен достъп, въпреки наличието на някои проблеми полета.

Ключови думи: регионални библиотеки, отворен достъп, дигитална грамотност, потребители.

1. ВОВЕД

По своята същност знанието е неизчерпаемо – ако неограничен брой хора ползват един сегмент знание, то не намалява; дори напротив – това може да породи ново знание. То е и нелинейно – малките открития могат да донесат огромни ползи. То е най-лесно преносимият продукт и може да бъде изразено чрез символи или абстракции. Поставени в контекст, данните се превръщат в информация. Подредена в свързани структури, информацията се превръща в знание. Нематериално по своята същност, знанието се увеличава непрекъснато и формира огромна интелектуална база – революционното богатство.

Достъпът до информация е фундаментално човешко право, подкрепено от редица инициативи на Европейския съюз за формиране на глобално информационно общество. Според С. Денчев и И. Петева „Икономиката на знанието е нов подход към икономическите реалности, при който знанието се превръща в основен ресурс на развитието“ (Денчев & Петева, 2009 : 29).

Новите информационни технологии откриват все по-големи възможности за прилагане на иновационни техники и методи за обработка, съхранение и трансфер на информационните източници, достъпни в Интернет. Появяват се все повече и повече електронни онлайн издания, достъпът до които е безплатен за крайните потребители и ползите са безспорни: улеснява ползвателите и дава възможност да се отговори на бързо променящите се потребности на обществото.

Високата скорост на разпространение и бързината на създаване на пълнотекстови интернет ресурси довеждат до промяна в мисленето на много учени и пораждаат конфликт в системата на субектите на научната комуникация – конфликт между онези, които се стремят към бърз обмен на знания и тези, които разглеждат научното знание преди всичко като пазарен продукт за реализиране на печалба. Осъзнавайки заплахите, свързани с дейността на най-големите монополи на международния информационен пазар от една страна, и възможностите за безплатно и неограничено разпространение на знания, световната научна общност се обединява в подкрепа на движението за свободен достъп – съвместни инициативи, насочени към премахване на всякакви бариери, които възпрепятстват обмена на научна информация.

Идеите за осигуряване на неограничен достъп до научното знание в глобалната мрежа Интернет водят началото си от края на миналия век с изграждането на „собствени анонимни архиви“: през 70-те години на ХХ в. от изследователи в областта на компютърните науки, а през 90-те – от физици и математици (Георгиева & Маринов, 2019).

В публикациите си по темата Ал. Димчев посочва като основоположници на движението за свободен достъп първо Пол Гинспарг, сложил началото на „безплатни електронни архиви“ с предоставената научна продукция от ядрени физици през 1991 г. и по-късно Стивън Харнад, който предлага поместването на собствени разработки в интернет сайт. (Димчев, 2013)

Терминът „Отворен достъп“ (ОД) (на англ. ез. Open Access – ОА) официално се приема и започва да се налага с подписването на първата инициатива за отворен достъп – Инициативата от Будапеща, подписана на форум, организиран от Института „Отворено общество“ и проведен на 1-2 декември 2001 г., е с идеята да се обединят усилията на всички учени в международен мащаб и цялата научна продукция и изследвания да бъдат предоставени за свободно ползване в информационното пространство.

Друга формулировка дефинира същността на понятието като свободен, открит, „или без заплащане онлайн достъп“ до научна информация: „списания, статии, материали от конференции, технически доклади, дипломни работи и дисертации, препечатки и отчети“ (Тренчева, 2013 : 35).

Свободният достъп е разработен най-вече в областта на природните науки, технологиите и медицината, но не се ограничава до тях. Отвореният достъп дава свобода и многообразие в начините на представяне на информацията: публикуване в безплатни електронни списания, свободен достъп до публикации в търговски бази данни, създаване на индивидуални, институционални и промишлени електронни архиви и депозитари на научни статии.

2.

Движението за отворен достъп има както привърженици, така и противници. Сред първите са авторите, които се стремят да получат максимален социален ефект от широкото публикуване на резултатите от собствените си изследвания; учени, които искат бърз и лесен достъп до необходимата им информация; библиотечни специалисти, за които предоставянето на свободен достъп до информация за потребителите, е неразделна част от тяхната професионална мисия.

В Швеция практиката на отворения достъп (ОА) се прилага за първи път в библиотеките, като началото му се слага с т.нар. „бунт на учените“ против нарастващите цени на научните списания. В този протест активно се включват и библиотеките. Началото се слага с подготовка и публикуване на електронни документи в шведската система за висше образование – през 90-те години. Инициативата принадлежи главно на университетските библиотеки, въпреки че учените са тези, които започват свободното онлайн публикуване първо на своите статии и изследвания.

Специалната роля на библиотекарите в подкрепа на отворения достъп многократно се подчертава в авторитетни международни декларации. Библиотекарите трябва да положат всички усилия за бърз преход на научната общност към модела на безплатно разпространение на научните публикации; да инициират методики и механизми в подкрепа на безплатното разпространение на научна информация и резултати от изследвания; да насочат вниманието си към обучението и информирането на потребителите си за отворените научни ресурси в библиотечните каталози и бази данни.

Международната федерация на библиотечните асоциации и институции ИФЛА подкрепя и защитава възможностите за свободно ползване на информационните ресурси от всички потребители, без да се заплаща за тях. Федерацията защитава своята теза, че „равният достъп до информация е жизненоважен за социалното, образователното, културното, демократичното и икономическото развитие на отделните личности, общности и организации“. (Становище на ИФЛА относно отворения достъп до информация).

ИФЛА подписва Берлинската декларация за отворен достъп до знания в областта на природните и хуманитарните науки и се придържа към дефиницията, приета на Инициативата в Берлин: „Предоставянето на отворен достъп като полезна процедура в идеалния случай изисква активното участие на всеки индивидуален създател на научното знание и притежател на културно наследство. За отворен достъп се предоставят оригинални ресурси от научни изследвания, първични данни и метаданни, материали за изследвания, дигитални изображения на картини и графични материали и научно мултимедийно съдържание. Представянето на отворен достъп трябва да отговоря на две условия:

1. Авторът/авторите и притежателите на правата на такива документи дават на всички ползватели безплатен, безвъзвратен световен достъп и разрешение за копиране, използване, разпространение, препращане и показване на документите публично; за създаване на производни материали, в какъвто и да е дигитален формат, за всяка отговорна употреба, подлежаща на съответно деклариране на авторството (...), както и правото да правят малък брой печатни копия за лична употреба.

2. Пълна версия на документа и всички съпровождащи материали, включително копие на разрешението за ползване, се депозират в подходящ стандартен електронен формат (...), в поне едно онлайн хранилище на документи, чрез използване на съответни технически стандарти (...). Тези хранилища се поддържат от академична институция, научно обединение, държавна агенция или друга установена организация, която позволява отворен достъп, неограничено разпространение, използваемост и дългосрочно архивиране (Становище на ИФЛА относно отворения достъп до информация).

„Международното движение за отворен достъп е инициатива за непосредствено и свободно достъпни онлайн ресурси, без ограничения за достъп и честота на ползване, налагани от авторското право и споразуменията с издатели“ (Тодорова, 2014 : 119). В книгата си „Библиотечни политики“ (2017) Т. Тодорова разглежда появата на явлениято отворени ресурси за обучение (Open Education Resources – OER). Приет от ЮНЕСКО през 2002 г., този термин „дефинира свободното доставяне на образователни ресурси, осигурявани с помощта на информационно-комуникационните технологии, предназначени да задоволяват нетърговските нужди от консултиране, употреба и адаптация на образователните материали на различен вид потребители“ (Тодорова, 2017а : 129). Конкретизирайки тези нужди, авторката ги дефинира като необходимост от консултация и употреба; посочва разнородността на тези ресурси и използването им както за обучение, така и като база за изследвания и иновации.

С изграждането репозиториуми основно в университетските библиотеки е сложено началото на политики, дейности и инициативи за прилагане на отворен достъп, но сравнени със световните тенденции, те са много малко. Някои от причините, които обуславят тези ниски нива, са следните: недостатъчно финансиране на науката и изследванията; недостатъчно осъзната необходимост от публикуването онлайн от страна на институциите; непознаване на предимствата на открития достъп от страна на учените и нежелание от тяхна страна да споделят труда си; недостатъчна координация между инициативите на различните университети и

изследователски институции; криза в издаването на периодика; българските учени насочват публикациите си в престижни чуждестранни издания; липса на достатъчно подготвени специалисти, които да участват в реализацията на свободния достъп (Димчев, 2013).

Ползването на обекти на научното и популярното знание става по определени правила и закони, които и потребителите, и библиотечните специалисти трябва да познават. Новите библиотечни ресурси – бази данни, мултимедийни и медийни продукти, звукозаписи и други са обекти на интелектуалната собственост със специфични права за тяхното ползване и съхранение. Надграждайки информационната и медийната грамотности, терминът авторскоправна грамотност се налага като обект на изследване и апробиране. В своята монография „Авторскоправна компетентност и културни институции“ Т. Тодорова посочва, че той „не е познат и липсват опити за неговото дефиниране“ (Тодорова, 2017б : 19). За извеждане на определение за нуждите на посочената монография, авторката се позовава на характеристиките на учени и изследователи, които поставят различни акценти върху съдържанието на термина. Поставяйки широка рамка на понятието като част от рамката дигитални компетентности, заедно с информационната и медийната, авторскоправната грамотност е определена от Т. Тодорова по следния начин: „Авторскоправната грамотност е способността да идентифицираш защитените от авторското право материали; да познаваш изключенията и ограниченията в националното авторскоправно законодателство; да получаваш разрешение или да договаряш използването на произведения, когато е необходимо; да разпознаваш рисковете от нарушения на авторскоправното законодателство и да съдействаш за етичното използване на защитените от авторското право произведения. Авторскоправнограмотната личност знае как да открие, използва и да препоръчва алтернативни свободностъпни ресурси“ (Тодорова, 2017б : 20).

2. НОВАТА РОЛЯ НА БИБЛИОТЕКИТЕ

В рамката на компетентностите на дигиталното настояще са изведени и характеристиките на авторскоправната грамотност:

- За да бъде библиотечното обслужване етично и ефективно са необходими знания и умения за идентифициране на защитените от авторското право източници на информация – традиционни и дигитални;
- За да бъдат признати и уважени правата на авторите на интелектуалния труд е необходимо разбиране и спазване на съображенията с философски, исторически и икономически характер, които „оправдават признаването на авторските и сродни права“.
- За да бъде реализирана мисията на библиотеките като социални, образователни и научни центрове, е необходимо „познаването на националното авторскоправно законодателство и изключенията и ограниченията за ползване с определени цели.“ (Тодорова, 2017б : 21)
- За да бъдат удовлетворени двустранните ползи от движението на информационните потоци към потребителите, е необходимо знание за правата на ползване на документите или договаряне на такива от страна на библиотеките като медиатори в този процес.
- За да могат да съдействат за „етичното използване на защитените от авторското право произведения“ (Тодорова, 2017б : 21), библиотечните специалисти трябва да познават рисковете от нарушаването на ЗАПСП.
- За да бъдат удовлетворени потребителските търсения, библиотечните специалисти трябва да умеят да откриват, използват и препоръчват и „свободностъпни информационни ресурси“ (Тодорова, 2017б : 21)

Декларация на ИФЛА за образованието по авторско право и авторскоправната грамотност¹ също си поставя задачата да дефинира термина и неговите характеристики в светлината библиотечната теория и практика.

Познаването на законодателството в областта на авторското право изключения и ограничения са фактор за качествено библиотечно обслужване на потребителите и опазване на библиотечните фондове и колекции. Предлагайки достъп до информация, библиотечните специалисти трябва да познават и правилно да прилагат Закона за авторското право и сродните му права и произтичащите от него нормативни и законови разпоредби.

„Етичният кодекс на ИФЛА за библиотечните и другите информационни работници“² подчертава, че заедно с отговорността да се съобразяват със системата на закрила на интелектуалната собственост и нейната защита, съществува и паралелното задължение да не се налагат ненужни ограничения на правото на ползвателите за достъп до информация“ (ИФЛА)

Препоръките на ИФЛА са конкретизирани към правителства, библиотеки, библиотечни асоциации, обучаващите институции и преподавателите, подготвящи библиотечно-информационни специалисти. Важните за библиотеките са:

- да осигуряват най-добър достъп до библиотечните ресурси, като познават закона и пазят правата на авторите;
- да признават и оценяват авторскоправната грамотност на служителите си;
- да се подкрепят кампании, които разясняват едновременно както правата на носителите на авторски права, така и възможностите на потребителите да ползват библиотечните ресурси;
- да разберат как по подходящ начин могат да използват съдържание, защитено от авторското право.

В периода 1–15 септември 2021 г. бе проведено анкетно проучване сред библиотекарите от Регионалните библиотеки в България. Жените са 87% от анкетираните, а 13% от тях – са мъже. Библиотечната професия продължава да е приоритет на жените. Демографската информация за възрастта на анкетираните включва най-голям брой лица между 50 и 59 години (60%); следват респонденти във възрастовата граница 40-49 години. Най-младите участници в анкетното проучване 30-39 години са 4%, В гилдията младите хора са малцинство. Причините са различни и не са обект на настоящото изследване

Целта на проучването е да се изследват условията и предпоставките на Регионалните библиотеки да прилагат отворен достъп и да се търси връзката с повишаването на дигиталната грамотност при използването на отворен достъп.

Хипотезата е, че съществуват множество проблемни полета, заради които е затруднен свободният достъп в Регионалните библиотеки, от една страна, а от друга – потенциалът не е оползотворен.

Въпреки ограниченията от институционален, икономически и образователен характер, неоткритите възможности и перспективи са области, които предстои да се проучват и изследват.

Новата роля на библиотеките като информационни центрове, изисква дигитално грамотни библиотечни специалисти, които изпълнявайки основната си мисия, ще допринасят за възпитаването на дигитални умения у потребителите.

Предложената анкета е изготвена за целите на дисертационно изследване. Анкетирани са библиотечни специалисти от Регионалните библиотеки в България, както и от някои други библиотеки чрез онлайн изпратени в Google Forms анкети, така и по електронна поща. Всички получени и попълнени анкети са обработени в Excel.

Първата група въпроси изследва базовите знания на библиотечните специалисти във връзка с отворения достъп. Скалата на отговорите регистрира тяхното ниво на информираност – част от потенциалните възможности на библиотеката да прилага отворен достъп.

Втората група въпроси изследва дигиталната грамотност на библиотекарите. Нивото на компетентност се определя чрез самооценка на ключови умения за търсене и подбор на информация; създаване на съдържание; сигурност и решаване на проблеми.

Демографската характеристика на респондентите би могла да бъде обяснение за предпочитания избор на източници на информация. По-голямата част от изследваните лица са във възрастовата граница 50-59 години (60%), 80 % от тях са жени с библиотечно-библиографска квалификация със степен „магистър“ (56%). Анализът на тези данни би могъл да бъде в подкрепа на осъзнатата необходимост от библиотечните специалисти за повишаване на комплекса от грамотности, в който се включват дигиталната и авторскоправната – необходимо условие за прилагане на свободен достъп от техните библиотеки.

От отговорите, в които анкетираните лица посочват връзка между отворения достъп и дигиталната грамотност, могат да бъдат изведени като резултати в защита на търсения потенциал на Регионалните библиотеки и работещите в тях специалисти.

За да прилага отворен достъп една библиотека, тя трябва да разполага със специалисти, подготвени по въпросите на авторското право и авторското право на дигитални източници на информация.

76 % от анкетираните смятат, че в каталога на библиотеката трябва да присъстват библиографски записи за списания на отворен достъп, дори и библиотеката да не ги притежава физически. Библиотечните специалисти от Регионалните библиотеки биха участвали в изграждането на дигитални бази в полза на потребителските търсения, въпреки необходимостта от голям човешки и финансов ресурс, което това начинание би наложило.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дискусиите около отворения достъп по принцип са приоритет на библиотекарите от академичните библиотеки. Изпълнявайки една от основните си мисии, обществените библиотеки са отворени за всички потребители. Достъп до публикации и изследвания трябва да имат всички, не само студенти и учени от академични и изследователски институции.

Обществените библиотеки имат потенциални потребители на научно знание – предприемачи с идеи за бизнес план, краеведски изследователи, които не са част от научни колективи; бивши студенти с продължаващи интереси към определени теми и др.

Ограниченията в бюджетите на обществените библиотеки не позволяват абонаменти за академични списания, което е още една предпоставка в полза на отворения достъп.

Интернет и технологиите много бързо променят средата и функциите на библиотеките – като информационни центрове и участници в дигиталната грамотност на потребителите.

Електронните каталози на обществените библиотеки осигуряват онлайн достъп до метаданни на целия фонд на библиотеката. Дигиталните колекции съдържат пълнотекстови документи, но те далеч не изчерпват многохилядните фондове. Като активен участник и създател на политики, свързани с историческото, културното и етнографското развитие на края, обществените библиотеки могат да създават краеведски библиографски ресурси предимно с дигитален характер – за свободно ползване в дигитална среда.

Всяка Регионална библиотека се гордее със специфичните колекции, които притежава: старопечатни издания; периодични издания, датиращи от началото на 19 век; плакати, филми, нетрадиционни носители на информация. Опитът ми в практиката на дългогодишен библиотекар показва засилен интерес от младите хора към такива издания. Дигитализирането на колекциите ще даде възможност за достъп на всички потребители, без да бъдат ограничени от досегашните правила за ползване: разрушаване на хартията от времето и допира и т.н.

Регионалните библиотеки притежават потенциал за прилагане на отворен достъп. Необходимо е да се дефинират ясно правилата и изискванията за прилагане на свободен достъп до информация. Необходими са знания за авторското право на дигитални ресурси. Необходимо е добро информационно-техническо обезпечаване на библиотеката. Необходимо е добро софтуерно обезпечаване на библиотеката. Необходими са образовани библиотечни специалисти, дигитално грамотни и комуникативни.

Но е важна и подкрепата на държавата, която да осигури устойчива държавна политика, която да стимулира прилагане на отворения достъп и развитието на дигиталната грамотност.

Малкият географски размер и населението на България могат да бъдат само плюс за популяризиране на отворения достъп и дейностите, свързани с него. Тези предимства дават възможности за по-бързи и оперативни решения в библиотечната система, свързани с отворения достъп, дигитализацията и други традиционни и онлайн услуги, отколкото това е възможно в по-големите държави. Идеите и иновациите могат да се апробират бързо, да се анализират резултатите и решенията да се приложат за много по-малко време. Координацията и взаимодействията в една по-малка библиотечна мрежа могат да бъдат само позитиви за развитието на отделните структури (звена) и за вземането на общовалидни държавни решения.

Новите парадигми създават предизвикателства, на които сме длъжни да отговорим – с вдъхновение и упоритост – както изпълняваме основната си задача – предоставянето на знания в общностите и организацията.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

Денчев, Стоян. и др. Библиотеки и публичен достъп до информация/ Стоян Денчев, Ирена Петева.- София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“; София: За буквите-О писменехъ; София:СВУБИТ, 2006.- 311 с.

Тодорова, Таня. Авторскоправна компетентност и културни институции. / Науч. ред. Тереза Тренчева; Науч. рец. Георги Димитров и др. – София: За буквите – О писменехъ, 2017б. – 268 с.

Тодорова, Таня. Библиотечни политики. / Ред. Румелина Василева; Рец. Ив. Янкова.- 2. изд.- София: За буквите – О писменехъ, 2017а.- 192 с.

Тодорова, Таня. Интеграционни процеси в библиотечноинформационната сфера/ Науч. рец. Иванка Янкова, Ирена Петева.- София: За буквите-О писменехъ, 2014.- 278 с.

Тренчева. Тереза. Отвореният достъп до научна информация.- София: За буквите-О писменехъ, 2013.- 205 с. Статии:

Василева, Радостина. Отвореният достъп и библиотеките – същност и перспективи. // Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век“. Сборник, За буквите. О Писменехъ. С. 2017, с. 743-750.

Димчев, Александър. Насоки, модели и пресечни точки пред открития достъп до информацията// Наука, 2013, № 1, с. 36-44

Парижкова, Любомира, Радостина. Василева. Дигиталната грамотност – ключова компетентност на съвременieto// Интелектуалната собственост, иновации и научна дейност в глобална среда: Сборник с научни доклади от Пети национален семинар с международно участие, София, За Буквите-О Писменехъ, 2017, с. 277-288.

- Парижкова, Любомира, Радостина Василева. Мултимодални практики. Същност, възможности и перспективи за библиотеките. // Европейските граждани и интелектуалната собственост: Възприятие, осъзнатост, поведение: Сборник доклади от Пети национален семинар с международно участие, София, За буквите-О Писменехъ, 2019, с. 377-385.
- Тодорова, Таня. Нови инициативи на eLFL относно авторското право и библиотеките. // Книгата – нашето по-смислено настояще: Сборник с доклади от форума „Дни на книгата и авторското право в УниБИТ“/ Състав. Любомира Парижкова, София, За Буквите-О Писменехъ, 2014, с. 173-177.
- Тренчева, Тереза, Радостина Василева. Отвореният достъп – основни дефиниции, предимства и недостатъци. // Интелектуалната собственост, иновации и научна дейност в глобална среда: Сборник с научни доклади от Пети национален семинар с международно участие/ Състав. Т. Тренчева.- София, За Буквите-О Писменехъ, 2017, с. 231-240.
- Онлайн източници:
- Георгиева, К., Е. Маринов. Отворен достъп – дефиниции, правна уредба, предимства// *Сборник доклади от Национална конференция: Образованието и изследванията в информационното общество*, София, Институт по математика и информатика при БАН Достъпен от:<https://mpira.ub.uni-muenchen.de/64560/1/MPRA_paper_64560.pdf> [Посетен 17.11.2023].
- Наръчник по авторско право и сродни проблеми на библиотеките. Достъпен от: < https://www.lib.bg/publish/drugi/Hanbook_Copyright_bg.pdf> [Посетен 17.11.2023].
- Становище на ИФЛА относно отворения достъп до информация – изясняване на позицията и стратегията. Достъпен от: < <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/news/documents/ifla-statement-on-open-access-bg.pdf>> [Посетен 01.09.2023].